

DUPKA GYÖRGY

MAGYAR HADIFOGLYOK, INTERNÁLTAK A BALTIKUMBAN (1944–1953)

(LÁGEREK, NYUGHELYEK BEJÁRÁSA ÉS HELYSZÍNELESE)
TÖRTÉNELMI SZOCIOGRÁFIA

III. rész.

1.8. KUTATÁST ÖSZTÖNZŐ FÓRUM MAGYARORSZÁG RIGAI NAGYKÖVETSÉGÉN

Magyarország Rigai Nagykövetségén¹ *Bányai Ferenc* nagykövet és *Bányai-Balázs Annamária* kulturális attasé örömmel köszöntötte és fogadta delegációnkat.

A nagykövetség bejárati információs táblája (Fotó: Fuchs Andrea)

¹ Lásd Magyarország Rigai Nagykövetségének honlapját: <https://riga.mfa.gov.hu/>

A nagykövetségen szervezett fórumot megtisztelte jelenlétével **Ariana Zupika** tiszteletbeli konzul, **Giber Tamás Gábor**, a Lettországbán Élő Magyarok „Balaton” Társaságának elnökhelyettese és a lettországi magyar szervezet alapítótagjai, valamint **Dr. Edvins Evarts** történész, a Lettország Megszállása Múzeum tudományos főmunkatársa.

Bányai Ferenc rendkívüli és meghatalmazott nagykövet a rendezvény nyitó előadásában ismertette az I. világháborút követően Rigán keresztül zajlott magyar fogolycseré, valamint a II. világháborút követően Lettországbán elhunyt magyar hadifoglyok sírhelyének felkutatása terén végzett nagykövetségi munkát.

A nagykövet a Baltikumban fellelhető magyar vonatkozású hadisírok és temetkezési helyek kapcsán kijelentette, hogy az eddig feldolgozott bécsi levéltári dokumentumok alapján nincs tudomásuk I. világháborús magyar hadisírokról a balti államok területén.

A rigai nagykövet előadást tart a lettországi GULAG–GUPVI-kutatás helyzetéről (Fotó: Fuchs Andrea)

A második témakör kapcsán előadásában kiemelte, hogy a II. világháborús nyilvántartások nagyon hiányosan maradtak fenn, számtalanszor előfordult, hogy a hadifogságba esettek adatai a központba nem érkeztek meg. Véleménye szerint az is előfordulhat, hogy a helyi levéltárakban ma is megtalálhatóak ezek az adatok. Ezek kutatása még nem kezdődött meg. Meggyőződéssel

állítja, hogy a fogolytáborok lakóit elsősorban az újjáépítés és a mocsárlecsapolás területén foglalkoztatták. Az Oroszországi Föderációban működő partnerszervezetük, a *Vojennije Memoriali* Társaság 1999-ben átadta a volt Szovjetunió területén eltemetett magyar hadifoglyok névjegyzékét. Ennek alapján megállapítást nyert, hogy Lettorszáiban 7 magyar áldozat nyugszik:²

- 350. sz. táborparancsnoksághoz tartozó, Ventspils, Aizsaules utcai temetőben 2 fő;
- 3338. sz. rigai rabkórház Vadagstes utca 1. sz. alatti temetőjében 1 fő;
- a Krasznoarmejszki kerület 4379. sz. rigai rabkórházának 2. sz. temetőjében 4 fő.

Az előadás elhangzása után a kutatócsoport tagjai saját könyveiket ajándékozták a nagykövetségnek, főként a II. világháború alatti és utáni szovjet lágerek témáit érintő kiadványokat, amelyek méltó helyet kapnak a nagykövetség *Arany János Könyvtárának* polcain.

A rendezvény kötetlen szakmai tapasztalatcserével zárult. Többek között arról is értesültünk, hogy Magyarország Rigai Nagykövetsége 2017. március 21-én először szervezett konferenciát és kiállítást a Lett Hadtörténeti Múzeumban a GULAG–GUPVI Emlékévhez kapcsolódóan. Mint ismeretes, Magyarország kormánya 2015-ben hirdette meg a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások emlékévét, Lettorszáiban pedig minden évben március 25-én emlékeznek meg a kommunizmus áldozatairól, így a konferencián a magyar és a lett vonatkozásokról is szó volt. A jeles eseményről részletes beszámoló olvasható Magyarország Rigai Nagykövetségének honlapján:³ „*A konferenciát Müller Adrien nagykövet és Aija Fleija, a Lett Hadtörténeti Múzeum igazgatója nyitotta meg. Bevezető gondolatokat Gunnars Nagels, a Lett Megszállási Múzeum igazgatója mondott. A lett előadók közül Janis Keruss, a Lett Egyetem docense adott átfogó képet a szovjet kényszermunkatáborokról (1930–1956), míg Ainars Bambals történész, a Lett Nemzeti Levéltár munkatársa a lett lakosság tömeges deportálásáról beszélt. Bambals úr felhívta arra is a figyelmet, hogy a Lettország területén működő Gulág-táborokban voltak magyar hadifoglyok és civilek is. A Szovjetunióba hurcolt magyarok sorsáról Horváth András, a Veritas Történetkutató Intézet munkatársa beszélt.*

² A nagykövet az általam korábban ismertetett adatokra támaszkodott. Lásd: VARGA ÉVA MÁRIA (szerk.) 2006: 495.

³ Történet-s konferencia és kiállítás a GULAG–GUPVI Emlékévhez kapcsolódóan (2017. március 21.) <https://riga.mfa.gov.hu/search?q=gulag>

A konferencia és a kiállítás megnyitója a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások emlékére alkalmából (Forrás: <https://riga.mfa.gov.hu>)

*A Veritas Történetkutató Intézet által összeállított Magyarok a Szovjetunió táboraiban 1944–1956 c. roll-up kiállítást **Müller Adrien** nagykövet és **Aija Fleija**, a Hadtörténeti Múzeum igazgatója nyitotta meg, majd **Horváth András**, a Veritas kutatója adott tájékoztatást a tartalomról. (...)*

A rendezvényeken részt vettek a Lett Deportáltak Szövetségének tagjai, történészek, diákok, érdeklődők, parlamenti képviselők, a diplomáciai testület tagjai.”

A reménykeltő kezdet folytatásának tudatában a csoportunk kutatóinak nevében megígértem a nagykövetnek és munkatársainak, hogy a balti államok területén felkutatott magyar hadifoglyokkal kapcsolatos újabb eredményekről megküldöm a szakmai tájékoztatót, a megjelent tanulmányokat és a GULAG–GUPVI témát feldolgozó könyvemet.

Estébe hajló, tartalmas beszélgetést folytattunk a *Lettországbán Élő Magyarok „Balaton” Társasága* (Latvija Dzivojoso Ungaru Biedriba „Balaton”) tagjaival, akik Rigában és környékén elszórtan élnek. Az itteni magyar diaszpóra tagjainak zöme még a rendszerváltás előtt, többnyire diákként, szakemberként Kárpátaljáról került ide, azóta a nagykövetség által szervezett rendezvényeken megjelennek, anyanyelvükön beszélgetnek, hogy a magyar identitástudatot megerősítsék.

Az Északi Magyar Archívum⁴ nevű honlapra barátom, *Szöllősi Antal* főszerkesztő által feltöltött információs anyag is bő tájékoztatót nyújt a

⁴ Északi Magyar Archívum,

https://www.ungerska.se/index.php?option=com_content&view=article&id=105:magyarok-lettorszagban&catid=69:lettorszag&Itemid=104

Dr. Havasi János lágerkutató Matkovits Kretz Eleonóra társaságában Bányai Ferenc nagykövetnek újabb könyvét nyújtja át (Fotó: Fuchs Andrea)

Lettországba került vagy itt született magyarokról. A történeti áttekintésből megtudjuk, hogy a rendszerváltozás utáni Lettországban közel 300 ember vallotta magát magyarnak. Többségük a Szovjetunió fennállása idején Kárpát-aljáról került ide dolgozni vagy egyetemi tanulmányokat folytatni, majd, főleg házasságkötés révén, ez az ország vált ideiglenes letelepülésük színhelyévé. A lettországi magyarok neves személyiségei közé sorolandó mások mellett:

Dubovszkaja-Buda Irénke, a Lettországban Élő Magyarok „Balaton” Társaságának alelnöke;

Fazekas András, lettországi magyar genetikus szakember, szőlőnemesítő. Fazekas András vizsga nélkül vált lett állampolgárrá. Az északi országok éghajlatát tűrő szőlőfajta nemesítéséért kitüntetésképpen megkapta a lett személyi igazolványt, ezzel ismerték el érdemeit;

Gibert Tamás, a Lettországban Élő Magyarok „Balaton” Társaságának elnökhelyettese, egyben a Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetségének (NYEOMSZSZ) elnökségi tagja;

Kovácsi József, lettországi országos kick-box bajnok, Kovácsi Ottó édesapja;

Kovácsi Ottó, lettországi országos kick-box bajnok, Kovácsi József fia;

Molnár Sándor, a Lettországban Élő Magyarok „Balaton” Társaságának elnöke;

Nagy Iván Edgár (Riga, 1877. március 17. – Budapest, 1947. január 19.) mezőgazdasági szakíró, irodalomtörténész;

Zareckaja Ildikó, a Lettországban Élő Magyarok „Balaton” Társaságának vezetőségi tagja;

Zujavics Éva, a Lettországban Élő Magyarok „Balaton” Társaságának vezetőségi tagja;

Zupika Ariana tiszteletbeli magyar konzul, angol-lett-orosz-magyar tolmács.

Az 1992–2000 közötti időszakban a lettföldön letelepedett magyarok közül „*azonban mindössze csak 78 fő lett állampolgár; tízen más ország útlevelét hordják a zsebükben, a többi 205 fő pedig a Lett Köztársaság állandó lakosa státuszt viseli, még azok a gyermekek is, akik 1991 előtt születtek. A többi ide került magyar hontalan*” – tudatja a beszámoló. Kihangsúlyozza: „*a lettországi magyarok már 1992-ben kezdtek szervezetbe tömörülni, miután az ország kivált a Szovjetunió kötelekeiből. Társaságunk hivatalosan 1997-ben lett bejegyezve, és ekkor kapta a **Balaton** nevet.*”

A Lettországi Magyarok „Balaton” Társasága előtörténetéről, a lettföldhöz kötődő, ismertté vált magyar származású személyiségekről is értesültünk **Molnár Sándor** elnök beszámolójából. A bejegyzett egyesület célja kezdettől fogva a Lettországban élő magyarok összefogása, a magyar kultúra és hagyományok népszerűsítése. Megfogalmazott, máig érvényes feladata: „*Aktivizálni a magyarul beszélő honfitársainkat, fejleszteni nyelvtudásukat. Megőrizni az ifjú nemzedék körében a népi és kulturális hagyományokat. Népszerűsíteni a magyar lakosok körében a lett nyelvet és lettországi kultúrát, művészetet és történelmet.*”

Majd így folytatja: „*A tagság száma 30-36 között mozog, ők mind Rigában élnek. Ha új magyar családot fedezünk fel, akkor ez a szám nő. A vidéken élő 18-20 magyarral levélben tartjuk a kapcsolatot. (...) Közél kétharmaduk közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Az utóbbi időben többen elhagyták az országot, mivel az állandó lakos, vagyis hontalan státuszt kapták csupán Lettországban. A teljes állampolgárság megszerzése olyan feltételekhez van kötve, mint pl. lett nyelvvizsgák, az alkotmány és a történelem teljes ismerete, és ez a legtöbb magyar számára nem könnyű feladat. Ez eddig 18 magyarnak sikerült. Egy lettországi tanyasi magyar, Fazekas András vizsga nélkül vált állampolgárrá. Az északi országok éghajlatát tűrő szőlőfajta kinemesítéséért kitüntetésképpen megkapta a lett személyi igazolványt, ezzel ismerték el érdemeit.*”

Itt meg kell említeni, hogy a balti államok közül Lettorszáiban él a legtöbb magyar. A szomszédos Litvániában és Észtországban a magyaroknak ilyen problémái nincsenek. Észtországban van magyar nagykövetség, Litvániában mindenki megkapta az állampolgárságot, aki minimum 5 évet ott élt.”

A Lettorszáiban Élő Magyarok „Balaton” Társasága rendszeresen szervezi meg március 15., húsvét, augusztus 20. és a karácsony megünneplését, emlékeznek 1956 októberére, programjukban szerepel az évvégi beszámoló és balyus bál stb. Ezenkívül különféle témákkal foglalkozó faliújságot, képes híradót készítették. Továbbá sportversenyeket is szerveztek. Például **Kovácsi József** és fia, **Kovácsi Ottó** országos kick-box bajnokok lettek. Méltatták 60 éves híres honfitársuk, a genetikus szakember szőlőnemesítő **Fazekas Andrást**.

Kilenc ifjú tagjuk bemutatkozott a budapesti ifjúsági találkozón, kirándulást szerveztek a lett nemzeti parkokba, a Lívek lakta területre, nyelvi rokonainkhoz. Kiemelt eseményként könyvelték el 2002. augusztus 20-át, amikor a rigai Szent Albert római katolikus templomban ünnepélyesen felszentelték a társaságnak adományozott, kézzel hímzett magyar zászlót. 2002-től a Balaton társaság tagja a NYEOMSZSZ-nak. Baráti kapcsolatban állnak a Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége (NYEOMSZSZ) litvániai, észtországi, továbbá svédországi, németországi, dániai, norvégiai és más tagszervezeteivel is. A NYEOMSZSZ honlapján⁵ közzétett bemutatkozójukban az olvasható, hogy a „Balaton Társaság tagjai rendszeresen szerveznek találkozókat húsvétkor és karácsonykor, közösen ünneplik a nemzeti ünnepeket: március 15-ét – az 1848-as forradalom és szabadságharc évfordulóját, augusztus 20-át – az államalapítás ünnepét, október 23-át – az 1956-os forradalom és szabadságharc évfordulóját.

2004. október 23-án az LNKBA házában – Slokas utca 37. alatt – megnyílt a magyar szoba. Több éve már, hogy nyaranta a Társaság fiatalabbik nemzedéke részt vesz Budapesten a határon túl élő magyar fiatalok találkozóján. 2010 nyarán szintén részt vettünk a 15. találkozón, amelyen 27 országból voltak jelen magyar fiatalok. Ezeken a találkozókön lett nemzeti ételekből gasztronómiai asztalt és Ismerkedjenek meg Lettországgal! című kiállítást szerveztünk nagy sikerrel.

A fiataljainknak lehetősége nyílik arra is, hogy Magyarország különböző főiskoláin és egyetemein ösztöndíjasként tanuljanak. Néhányan éltek is ezzel a lehetőséggel, és most Budapesten tanulnak.

⁵ Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége (NYEOMSZSZ) honlapja: <https://www.nyeomszsz.org>

*A Balaton Társaság aktív tagja a Lettországi Nemzetiségek Kulturális Szövetségének, az LNKBA-nak. Tartottunk „Magyar napot” étel- és borkóstolóval, „Ismerik Magyarországot?” címmel vetélkedőt, szerveztünk magyar kézimunka-kiállítást. Szoros összeköttetésben vagyunk a lettországi magyar nagykövetséggel.” – zárja sorait **Molnár Sándor** elnök.⁶*

2022. szeptember 12-én a Lettorszáiban Élő Magyarok „Balaton” Társasága facebook-oldalán a következő felhívást publikálták: „*Kedves lettországi Magyarok! Szeretettel meghívunk Benneteket az ez évi szeptember 15-én 16:00-kor, a nagykövetség épületében Riga, Baznicas iela 20/22, 4. emeleten megtartandó találkozóra a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Körének tagjaival, valamint magyarországi, kárpátaljai és erdélyi írókkal, történészekkel.*

A találkozó témája egy író-olvasó találkozó keretében megtartott és könyvbemutatóval egybekötött megemlékezés a II. világháború hadifoglyairól és a II. világháború idején Magyarországon, Kárpátalján, Erdélyben, valamint Lett- és Észtország területén a szovjetek által létesített lágerek bemutatása.

A találkozón a következő írók és történészek vesznek részt a következő művek bemutatásával:

Matkovits-Kretz Eleonóra Erzsébet, a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Körének elnöke. – „*Itt volt a végállomás*” Halálos áldozatokkal járó német- és magyarellenés tevékenységek a Kárpát-medencében, 1944–1949

Walterné Müller Judit, történész-főmuzeológus, Janus Pannonius Múzeum, a Német Kör társelnöke. – „*Kik elhervadtak nagy Oroszországban...*”

dr. Dupka György történész, irodalmár, kiadói főszerkesztő, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet igazgatója, a Szolyvai Emlékpark felelős titkára, az MTA köztisztületének külső tagja. – *1. Magyar Gulág–Gupvi-rabok Eurázsiaiban 2. „Jön még egy új világ...” A magyar ’56 kárpátaljai kézikönyve (a forradalom visszhangja a megrengetett szovjetföldön, 1956–1959.)*

Fuchs Andrea, a Szolyvai Emlékparkbizottság irodavezetője, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének elnökhelyettese

dr. Bognár Zalán Phd, történész, a Károli Gáspár Református Egyetem tanszékvezető egyetemi docense, a Magyar Nemzeti Levéltár Gulág- és Gupvikutató Intézetének igazgatója, a Gulág- és Gupvikutatók Nemzetközi

⁶ Lettorszáiban Élő Magyarok „Balaton” Társasága (elnök: Molnár Sándor), elérhetőségük: (telefonszám: +371 29124583). Címünk: LV-1048, Riga, Slokas utca 37. Tel.: +371 67613638 (LNKBA) jogi címük: LV-1082, Riga, Zemes utca 6-8 E-mail: molnar49@hotmail.com; hunnia@hunnia.lv

Társaságának elnöke, az MTA köztestületének tagja. – 1. *A magyar, német, osztrák, szlovák, lengyel, francia, olasz és más hadifoglyok sorsa a Vörös Hadsereg által megszállt Magyarországon, 1944–1945.* 2. Bognár Z.–Muskovics Andrea Anna: *Emberök az embertelenség világában.* 3. „Málenkij robot”. *A Magyarországról ítélet nélkül Szovjetunióbéli kényszermunkára elhurcolt civilek története.* 4. Bognár Z.–W. Müller Judit: *A 0060-as parancs A német származás indokával Magyarországról elhurcoltak története.*

dr. Havasi János újságíró, a Duna Médiaszolgáltató rádiós igazgatója. – „Kinek két hazát adott...”

Benkő Levente történész-újságíró, a Művelődés Kulturális Folyóirat főszerkesztője, Kolozsvár, a Historicus Egyesület elnöke. – *Fogolysors a II. világháborúban* (Papp Anna Máriával közös könyv).

Papp Anna Mária történész-újságíró, a Szabadság napilap politikai rovatvezetője, Kolozsvár, a Historicus Egyesület elnöke. – *Fogolysors a II. világháborúban* (Benkő Leventével közös könyv).

Szeretettel várjuk mindnyájzatokat!

*A Lettországbán Élő Magyarok „Balaton” Társaságának vezetősége.”*⁷

Sikeresnek és eredményesnek értékelem a Lettországbán Élő Magyarok „Balaton” Társasága képviselőivel való találkozót, az itt élő honfitársainkkal folytatott kapcsolatépítő eszmecserét.

*Csoportos felvétel Bányai Ferenc nagykövettel és a Lettországbán Élő Magyarok „Balaton” Társaságának vezetőivel, aktív tagjaival.
(a fotót a nagykövetség egyik munkatársa készítette)*

⁷ <https://www.facebook.com/balontarsasag/>

1.9. BARANGOLÁS A KULTURÁLIS ÉRTÉKEIT ŐRZŐ EURÓPAI FŐVÁROSBAN

Időt találtunk arra is, hogy az 1201-ben alapított *Riga* csodálatos óvárosában, történelmi szűk utcáin barangoljunk. A város a Balti-tenger partján, a *Daugava* folyó torkolatánál terül el. Lenyűgöző építményekben gyönyörködtünk. Történelmi belvárosát az észak-európai építkezési stílus jellemzi, nem meglepő, hogy 1997-től az UNESCO világörökségi listáján szerepel.

A lett polgárok nagyon büszkék szeretett fővárosukra, hiszen 2014-ben az Európa kulturális fővárosa címet is elnyerte.

Az egykori *Hanza-városok szövetségéhez* tartozó Rigáért a svédek, a lengyelek és az oroszok marakodtak. Az említettekén kívül váltakozva leigázták a letteket a vikingek és a német lovagrend is. E kis nép históriája hányatott korszakokban bővelkedik.

A XX. sz. elején kikiáltották a köztársaságot, amit az angolok és az amerikaiak támogattak, de ennek hamarosan véget vetett a II. világháború, ebben az időszakban főleg német-orosz hadszíntér lett az ország és a város. 1944 őszétől 1991-ig a Szovjetunió tagállama. A függetlenségi mozgalom előretörése következtében elszakadva a Szovjetuniótól, 1990. május 4-én újra kikiáltották a független Lett Köztársaságot.

A letteket leigázók a függetlenség előtti időszakokból Rigában is nyomot hagytak, többek között az ezredéves építészeti örökséget. A *Rigai vár* például ma az állami önállóság szimbóluma. A *Svéd kapu* Riga egyetlen fennmaradt városkapuja, amely 1698-ban épült.

Az óváros legfontosabb látványossága többek között a *Szent Péter-templom* (1209); a *Városháza tér* és a *Feketefejúk háza*, a *Nőtlen kereskedők* céhének székháza; a Rigai dóm (*A szűzanyának szentelt templom*, 1211). Rendkívüli értéke az 1601-ben készített orgonája, ami 7000 sípjával a világ egyik legnagyobb

Barangolás Riga történelmi belvárosában

(Fotó: Fuchs Andrea)

mechanikus templomi orgonája; a *Szabadság emlékmű* (1935), pontosabban a lett szabadság emlékműve egy női szobor, aki a feje felett egy három csillagból álló ívet tart. A három aranycsillag Lettország három tájegységét *Kurzemét*, *Vidzemét* és *Latgalét* szimbolizálja.

A legutóbbi adatok szerint a város több mint 600 ezer lakosának egyik fele lett, a másik fele orosz. A fennmaradó része fehérorosz, ukrán, lengyel stb.

A magyar vonatkozású források szerint **Báthory István** lengyel király és erdélyi fejedelem katonai politikája hatással volt Riga történetére is. Például a *Livónia* területén lévő Hanza-városok (*Riga, Tallinn, Tartu*) védelme érdekében sikeres hadjáratot folytatott a *Moszkvai Nagyfejedelemség* ellen. A dicső király nevét megőrizte a lett népemlékezet is, ezt mi is büszkén vettük tudomásul.

A vacsora mellé a nevezetes *Riga Black Balsam Original* nevű 45 fokos italt rendeltük, a pincér tájékoztatása szerint ez 1752-től a lettek nemzeti itala, amely legalább 20 gyógyfűből készül. *Báthoryt* is megidézve a lett–magyar barátságra emeltük poharunkat, hiszen a balti országokban **Báthory István** lengyel királyt máig nagy tisztelet övezi.

A lett és észtl népemlékezet máig szamon tartja a fejedelem dicső tetteit, hangoztatva: „*úgy megverte az orosz cár, Rettegett Iván seregét, mint azóta kevesen.*” Báthory-emlékjelekkel találkoztunk *Rigában*, az észtlországi *Valgában*, *Tartuban*, a litvániai *Vilniusban* és más településeken, mert mindenütt igazi hősnek tartják, aki lengyel király, erdélyi illetve litván fejedelem is volt egyben.

2. MAGYAR FOGLYOKAT BEFOGADÓ FELTÁRATLAN TÁBOROK

Fontos megjegyezni, hogy a korábban idézett *Lagerja dlja vojennoplennih NKVD-MVD SZSZSZR 1939-1956*⁸ című orosz nyelvű kiadvány és a Szovjet táborok magyar foglyai adatbázis alapvetően segíti és előrelendíti a balti országokhoz fűződő GUPVI-téma kutatását.

Eddig a feltáratlan, magyar hadifoglyokat is befogadó *vindavai 350., jelgavai 266., rezeknei 291., dvinski 292., libavai 349., kuldinski 351., tokumski 352., pavlisti 353., talsinski 354., stendenski 355.* számú táborok kerültek a látókörünkbe. Az alábbiakban a feldolgozott levéltári iratokban fellelhető adatok, a digitalizált hadifogolykartonok alapján ezeket a lettországi lágereket mutatom be a kigyűjtött névsorok és nevesített fogolysorok kíséretében.

⁸ Zagoszulko M. M., Sidorov S.G. Tsupajeva J. M., 2013.

2.1. A 350. SZ. HADIFOGOLYTÁBOR, VINDAVA (VENTSPILS)

A *Kurzeme* tájegységhez tartozó *Ventspils* Nyugat-Lettországban, a Balti-tenger partján, a *Venta* folyó torkolatában, Rigától 190 km-re nyugatra található. A *Livóniai Lovagrend* 1290-ben alapította a jégmentes kikötővárost. Az ősi vár képezi a város magvát, *Ventspilset* 1378-tól említik az oklevelek, amely egyre bővülő kereskedelmének köszönhetően idővel a *Hanza-szövetség* tagja lett. Ekkor már nemcsak fontos kikötő, hanem igen jelentős hajóépítő központ is volt. 1795-től az Orosz Birodalom részévé vált, ennek tudható be, hogy a XIX. század végén megépült a Moszkva–Ventspils vasútvonal. A két világháború között a város gazdasága stagnált. A szovjet időkben lakosságának összetétele gyökeresen megváltozott.

A várost szovjet hadikikötővé, illetve nyersolajat és olajipari termékeket szállító tartályhajók kikötőjévé fejlesztették. Ez az olajkikötő volt a Szovjetunió felbomlásáig a szovjet nyersolaj- és olajipari termékek exportforgalmát lebonyolító legjelentősebb kikötő. Napjainkban a város ugyan lett többségű, azonban a betelepült oroszok száma a 33%-ot is meghaladta. Elmondhatjuk, hogy a 32 ezer lakosú Ventspils a Baltikum legfontosabb tartályhajó-kikötője, és egyben Lettország legfontosabb tengeri kompkikötője.

A térség geopolitikai, katonapolitikai lehetőségeit vette figyelembe az SZU NKVD vezetősége, amikor a hadászatiilag fontos kikötőváros peremterületén 1945. június 9-én a 00657. sz. paranccsal felállította a 350. sz. Vindava (Ventspils) termelési hadifogolytábort. Tizenhárom hónap múltán az SZU MVD 1946. június 9-én kelt 00670. sz. parancsára számolták fel. Azonban a felszámolás alatt lévő táborból visszatartottak három magyar hadifoglyot, ők csak 1947-ben kerültek haza.

Megjegyzem, a tábor felállításának fontos előzménye az, hogy a 2. Balti Front egységei 1945. május elején a kurlandi katlanban (Kurlandi-félszigeten) sikeres, nagy veszteségeket okozó támadássorozatokkal körülzárták a német 16. hadsereg csapatait, majd a május 8–9-i berlini kapituláció után is harcoló katonákat megadásra kényszerítették.⁹

1945. május 15-től a kurlandi katlanból mintegy 250 ezer német katonát hurcoltak hadifogságba. Ennek következtében a foglyok egy része a Vindava (Ventspils) városban felállított 350. sz. koncentrációs tábor lakója lett. Sokuk nem tért haza.

⁹ Lagerja dlja vojnennplennih NKVD-MVD SZSZSZR 1939–1956. Sz. 434–435.

1946. március 1-jétől a vindavai főtábor 3, majd 1946. április 19-től 4 altáborába osztott több mint 10 ezer főnyi rabot Riga, Ventpils, Dzsukste (mezőgazdasági) és más településeken a kikötőváros, a mólók, lakóházak, ipari objektumok, gyárak, szolgáltató egységek, továbbá a közutak teljes körű felújítására és újjáépítésére kényszerítették. 1946. áprilisi adatok szerint a 3 ezer főre csökkent kontingenst a repatriálás és a tábor felszámolása után a Lett SZSZK UPVI hatáskörében más légerekbe átirányították.¹⁰

A **Varga Éva Mária** kimutatásában¹¹ megjelölt Lett SZSZK-beli ventpils-i 350. sz. táborban két, a Balti-tenger melléki terület rigai 3338. sz. kórházának 1. temetőjében egy, az ugyancsak a Balti-tenger melléki terület rigai 4379. sz. kórházának 2. temetőjében négy fő, vagyis összesen 7 magyar hadifogoly van eltemetve.

A szovjet táborok magyar foglyai adatbázis netfelületén keresett 350. sz. lágerből csak **8 magyar fogoly** (egy százados, egy főhadnagy, egy alhadnagy, három honvéd, egy szakaszvezető, valamint egy civil internált) kartonját találtam meg.

Vindava/Ventspils 350. sz. hdf. táborának magyarokra vonatkozó adatai 1945–1946 között¹²

Magyar foglyok	Katonafoglyok	Civil internáltak	Repatriáltak	Hazatérésükről nincs adat	Elhunytak	Átszállítás után más táborban elhunytak
8	7	1	3	2	2	1

Közülük hárman elhaltak. Ebből két honfitársunkat, **Gerlei József Lukács** főhadnagyot és **Vizai/Vizi József József** honvédet Vindava (Ventspils) 350. sz. hdf. táborának temetőjében hantolták el, jeltelen sírban nyugszanak.

A harmadik társuk, **Horváth Ferenc János** honvéd a taganrogi 356. sz. táborba történő átszállítás után elhalálozott és az itteni láger temetőjében nyugszik.

Az erdélyi származású **Kalina Károly Imre** honvéd és **Tekler István István** civil internált hazatéréséről a kartonjukban nincs adat.

A budapesti **Reisz/Raisz Attila Miksa** százados, a szintén budapesti **Kápolnási Béla Gyula** alhadnagy és **Benkő Károly** szakaszvezető szerencsésen hazatért.

¹⁰ Források: RGVA F. 1p. Op. 15a. Gy. 234. L. 60–105; Op. 3g. Gy. 276 ob.

¹¹ VARGA ÉVA MÁRIA 2006: 495.

¹² A Vindava/Ventspils-i 350. sz. hdf. tábor magyar foglyainak listáját (1945–1947) a megjelenésre váró kézirat melléklete tartalmazza.

A néhány felsorolt tényadat és a túlélőktől fennmaradt visszaemlékezés is igazolja, hogy a Balti-tenger melléki terület 350. számú vindavai (Ventspils) táborában magyar fiúk is raboskodtak.

Ennek mások mellett lakója volt **Raisz Attila** százados, akinek egyik hazatérése után írt jegyzetében olvasható, hogy 1946. december 24-én miként karácsonyoztak Ventspilsben: „*A mi karácsonyunk (Ventspils, 1946.) nagyon szomorú volt. Elhatároztuk, hogy erősek leszünk, nem fogunk elérzékenyülni. Ezért rendeztünk egy vidám műsoros estet, ahol még nevetni is tudtunk, hiszen két hadifogoly oly »bombarőnek« álcázta magát, hogy az egyik szovjet tiszt teljesen bedőlt neki: felháborodva érdeklődött, miként tudtuk a hölgyeket becsempészni a lágerbe. Ez ért az egészben a legtöbbet...*

A műsor után barakkunkban egy szegényesen feldíszített kis karácsonyfa körül áhítatos csendben figyelő hadifoglyokat találtunk. Egy katolikus pap tartott dikciót, és hiába fogadkoztunk, megrikkatta szerencsétlen bajtársainkat... Remélem, soha többé nem lesz ilyen szomorú karácsonyom.”¹³

A budapesti születésű **Kápolnási Béla** alhadnagy a visszaemlékezésében leírja, hogy a talcini (szovjet) fogolytáborba került 1945 nyarán, ott megeléggel az embertelen bánásmódot, tiltakozásul megtagadták a munkát. Ezért „*a parancsnokság első lépése az volt, hogy az egész brigádot áthelyezték egy lettországi kikötővárosba, Ventspilsbe. Itt sem vettük fel a munkát. Következett a fogda, zokszó nélkül mindenki vállalta. A kikötőbe való áthelyezésünk bizonyos fokig kedvező helyzetet teremtett számunkra: elősegítette a külvilággal való érintkezést. Ezt használtuk ki arra, hogy feljelentést küldjünk a Nemzetközi Vöröskereszt jelen lévő szervezete részére. Lépésünk eredményesnek bizonyult: mentesítettek bennünket a munkavégzés alól, lecserélték rongyos ruháinkat, emberibbé vált a velünk szembeni bánásmód, megkaptuk az otthoni leveleket stb.*

Megszabadulva a kényszermunkától, a táborban megindult a szellemi tevékenység. Nyelveket lehetett tanulni, közgazdász, mezőgazdasági és humántanfolyamokat szerveztünk. Szellemileg felfrissültünk, és a jobb ellátás következtében lassan visszanyertük régi formánkat. Kedvünk támadt fa, alumínium, plexi emléktárgyak készítésére is.

A gyorsabban pergő idő végül meghozta hazatérésünk napját: 1947 júniusában megérkeztünk Debrecenbe.”¹⁴

¹³ Raisz Attila, Ajka: Soha többé ilyen karácsonyt... HH 1996/6. [https://hu.wikipedia.org/wiki/Valga_\(Lettország\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Valga_(Lettország))

¹⁴ Kápolnási Béla, Budapest: Levél a Vöröskeresztnek HH 1995/1.

2.2. A 266. SZ. HADIFOGOLYTÁBOR, JELGAVA (BZSEZNICA)

Az 1573-ban alapított *Jelgava* a *Zemgal* tájegységben *Alsó-Lettország* központja, közel 55 ezer lakosával az ország negyedik legnagyobb városa. A XX. század elejétől fontos vasúti csomópont, a szovjet időszakban virágzó iparváros, itt gyártották a RAF-mikrobusz változatait, a Baltikumot ellenőrző katonai repülőtérral is rendelkezett, mindezek következménye, hogy a városban mintegy 30%-ra növekedett a betelepült oroszok aránya. Hat százalék alatt van a beloruszok, ukránok, litvánok, lengyelek száma is. Az ország függetlenné válása után, a piacvesztés miatt a mikrobuszgyártás csökkent, így a rigai gyár jelgavai üzemét is likvidálták, azóta jelentős egyetemi város.

Földrajzi fekvésének adottságaira alapozva az SZU NKVD 1944. október 16-án kelt 001271. számú rendeletével felállított **266. sz. hadifogolytábor**¹⁵ központja először *Bzseznica*, majd november 22-től *Jelgava* lett.¹⁶ 1945-ben négy, 1946-tól hét lágerrészlege az említett településeken kívül *Bauska*, *Purmali*, *Groza*, *Misa*, *Buki*, *Kalgi* és *Broceni* helységeekben működött. Az iratok szerint a tábor hadifogoly-állományának 99%-a német nemzetiségű, ám köztük mintegy félszáz magyar is volt.

1944. október 16-tól 6 ezer, 1944. november 22-től 5 ezer, 1945-ben 6 ezer háromszáz, 1946. március 1-től 7 ezer, 1946 áprilisában pedig 5-7 ezer főnyi katonafogoly volt a láger lakója, akik tőzegkitermeléssel, lakóházak, ipari objektumok építésével foglalkoztak, téglagyárban, cementgyárban dolgoztak, mezőgazdasági munkákat is végeztek. A 266. sz. termelési hadifogolytábort az SZU MVD 00670. sz. rendeletével 1946. június 9-én likvidálták.¹⁷ Azonban a felszámolás alatti lágerből csak 1946 után, pontosabban 1947–1948-ban tették lehetővé 54 magyar hadifogoly hazaszállítását. A foglyok többi része a Lett SZSZK UPVI más táboraiba került.¹⁸

A szovjet hadifoglyok adatbázisa szerint a 266. számú táborban **59 magyar fogoly** tartózkodott, ebből 16 civil internált, köztük nyolc kárpátaljai:

¹⁵ Az NKVD 1944 novemberében keletkezett egyes dokumentumaiban a 266. sz. hdf. tábor még Babanicki településnév alatt szerepel: Lásd: RGVA F. 1p. Op. 01e.Gy.234.

¹⁶ ZAGOSZULKO M. M., SIDOROV S.G. TSUPAJEVA J. M., 2013. 224.

¹⁷ A 266.sz. láger a LETT SZSZK UPVI felügyeletéhez tartozott.

¹⁸ Forrás: RGVA F. 1p. Op. 15a. Gy. 234. L. 60-105; Op. 27a. Gy. 3. L. 75, 101, 106; Op. 3g. Gy. 1. L. 77ob.

Meszta szogyerzsanyija vojennoplenih vermahta na tyeritoriji bivseva Szovetszkovo Szajuza (1941–1956). Putyevagyityel Sz. 41., 42, 46, 47.

Bakó János (Halábor, 1926),
Bimba Sándor (Szernye, 1920),
Kovács Kálmán (Kisdobrony/Bátyú, 1924),
Máté Gyula (Beregújfalu/Nagybereg, 1915),
Mészár/Márkus Gyula (Bátyú, 1906),
Orbán Gyula (Halábor, 1914),
Rácz Mihály (Tiszacsoma, 1920),
Tóth Lajos (Zápszony, 1924).

A 43 katonafogolyból 31-en honvédek, közülük kárpátaljai:

Demjén Miklós főtörzsőrmester (Eszeny, 1919),
Lakita Ferenc honvéd (Munkács, 1920).

Általában a rabok mintegy húsz hónapon át „élvezték” a jelgavai átmeneti-továbbító láger „vendégszeretét”, főleg német hadifoglyok körében. Ezért az elhalt személyek kartonját nem találtam a MNL AOL adatbázisában.

*Jelgava (Bzseznyica) 266. sz. hdf. táborának magyarokra vonatkozó adatai 1944–1946 között*¹⁹

Magyar foglyok	Katonafoglyok	Civil internáltak	Repatriáltak	Hazatérésükről nincs adat	Elhunytak	Átszállítás után más táborban elhunytak
59	43	16	54	5	-	-

Az 59 főből 54-en igazoltan repatriáltak, a kartonokban 5 hadifogoly hazatéréséről, név szerint **Bonna Józsefről** (1904), **Boros Bálintről** (1923), **Poroly Vladislávról** (1908), **Szalkai Valdemárról** (1908) és **Szukics Jánosról** (1902) nincs adat.

A magyar rabok repatriálásának dinamikája a 266. sz. hdf. táborból

Dátum	Fő
1947.05.15–1947.07.17.	50
1948.06.19.–1948.11.15	4
Összesen:	54

¹⁹ A jelgava-i (Bzseznyica) 266. sz. hdf. tábor magyar foglyainak listáját (1945–1947) a megjelenésre váró kézirat melléklete tartalmazza.

2.3. A 291. SZ. HADIFOGOLYTÁBOR, RĚZEKNE (SKRIVERSK, OGRE)

A *Latgale* tájegység központja, a huszonhatezer lakosú *Rēzekne* az oroszlett határtól 63 km-re található. *Rigától* 242 km-re terül el a hét dombra épült település. 1285-ben még *Rositten* néven említik először a források. Történetének korai szakaszában orosz és litván erők uralták, 1582-től a Lengyel-Litván Unióhoz tartozott, majd a XIX. században már városi rangra emelték és újra az orosz Vityebszki kormányzóság része lett.

A XX. század elején a függetlenné vált Lettország része, 1940-ben a szovjet csapatok bekebelezték, 1941 nyarán német fennhatóság alá került. 1944-től a félig lebombázott városra újabb, 45 évig tartó szovjet megszállás várt. Ezekben az évtizedekben sok orosz telepedett itt le, ennek eredményeként a mai napig jelentős az orosz kisebbség részaránya. A függetlenné vált Lettország tájegységének napjainkban is meghatározó gazdasági-kulturális központja.

A háború okozta súlyos károk felszámolása érdekében 1944. október 10-én az SZU NKVD 001271. sz. rendelete alapján a katonai közigazgatás létrehozta a *Rēzekne-i (Skriveri) 291. sz. hadifogolylágert*, amelynek diszlokációs helyei: 1944. október 16-tól *Rēzekne*, 1946. március 1-jétől *Skriveri*. Lágerrészlegei *Rēzekne*, *Ogre* településeken és *Ludza*, *Taurupe* vasútállomásokon működtek. 1945. október 27. és 1947. november 18. között csak egy lágerrészlege volt. Mintegy öt éves működése alatt a német hadifoglyok közreműködtek a város teljes körű újjáépítésében (lakóházak, ipari létesítmények), valamint a közút- és vasúthálózat fejlesztésében és a szolgáltató üzemek működtetésében.

1944. október 16. és 1945 júliusa között 3500 főt; 1946. március 1-től 3000, 1947. április 11-én 4400, július 11-én 2900 és november 18-án ugyancsak 3000 főt vettek nyilvántartásba. Ismertté váltak a táborparancsnokok nevei is: 1944–1945-ben **I. M. Zalucsajev** őrnagy, 1945-ben **V. A. Mironyuk** alezredes; 1947–1948-ban **G. M. Marjas** őrnagy vezetése alatt működött a tábor. Státusa: az FPPL 2. sz. baltimelléki front gyűjtő- és továbbító tábora, termelési, az elgyengült rabok egészségügyi feljavító tábora. A lágér bezárásáról az SZU MVD 1948. március 29-én keltezett 00325. sz. rendelete alapján döntöttek.²⁰

²⁰ A 291. sz. rēzeknei lágér kapcsán feldolgozott szakirodalom:

Lagerja dlja vojenno-plennih NKVD-MVD SZSZSZR 1939–1956. Sz. 239–240.

Forrás: RGVA F. 1p. Op.3k. Gy. 1. L. 60–105; Op.3g Gy. 1. L. 159; Gy.12. L.143; Op. 4i. Gy.5.

Vojenno-plennije SZSZSZR. t. 5. (1.sz. könyv) Sz. 358–380.

VSZEVOLODOV V. A. Sztupajtje sz mirom: k isztariji repatriaciji nyemecikih vojenno-plennih iz

A mostoha körülményeket túlélő 1199 hadifoglyot első körben 1947. szeptember 24-től a 69. sz. bobrovi (Belorusz SZSZK) repatriációs táborba küldték.

Az MNL Szovjet hadifoglyok adatbázisa és a GURH-lista szerint eddig **24 magyar rab** kartonját sikerült megtalálnom.²¹ Ebből 1 alhadnagy, 14 honvéd, 4 őrzővezető, 2 tizedes és 3 kárpátaljai civil internált. Az utóbbiak: **Antal Lajos** (Gorond, 1899), **Bauman Jakab** (Novoszelo, 1909), **Varga Elemér** (Nagymuzsaly, 1900).

A kartonokban négy honvéd, **Labát Imre** (Jászfákóhalma, 1926), **Pozsár István** (Temesvár, 1921), **Rostási Sándor** (Szekszárd, 1905) és **Varga Pál** (Forró, 1910) hazatéréséről nem találtam feljegyzést. 1945–1948 között 15 fő szerencsésen hazatért.

*Rēzekne 291. sz. hdf. táborának magyarokra vonatkozó adatai 1945–1948 között*²²

Magyar foglyok	Katonafoglyok	Civil internáltak	Repatriáltak	Hazatérésükről nincs adat	Elhunytak	Átszállítás után más táborban elhunytak
24	21	3	15	4	2	3

Az MNL Szovjet hadifoglyok adatbázisa és a GURH-lista szerint a 291. sz. láger magyar rabjai közül öten elhaláloztak. Két honvéd elhunyt a lágerhez rendelt rigai 4379. sz. hdf. kórházban:

Dóczi Károly Károly honvéd (Kiskunhalas, 1921. – 1946.07.13)

Eltemetés helye: 4379. sz. hdf. kórház temetője, Balti-tenger melléki terület/Riga, 9. parcella, 10. sír.

Faragó László György honvéd (Somogy/Szigetvár, 1923. – 1946.09.04.)

Eltemetés helye: a 4379. sz. hdf. kórház temetője, Balti-tenger melléki terület/Riga, 3. parcella, 16. sír.

Megjegyzem, a 291. sz. hdf. táborból más lágerbe történt átszállítás után három honvéd halt meg:

Kepes József honvéd (Püspökladány, 1922. – 1946.02.24.)

Eltemetés helye: 525/9. sz. hdf. tábor temetője, Prokopjevsk (Novokuznyeck), jeltelen sír.

SZSZSZR (1945–1958). Sz. 279–290.

Meszta szogyerzsanyija vojennoplennih vermhta na tyeritariji bövsega Szovetszkaga Szozjuza (1941–1956). putyevagyityel. Sztr. 43, 46.

²¹ Lásd, a tábor száma nem található az alábbi jegyzékben: VARGA ÉVA MÁRIA 2006: 487–490.

²² A Rēzekne-i 291. sz. hdf. tábor magyar foglyainak listáját (1945–1947) a megjelenésre váró kézirat melléklete tartalmazza.

Szűcs Sándor Antal honvéd (Kápolna, 1899. – 1947.07.27.)

Eltemetés helye: a 3318. sz. hdf. kórház temetője, Szevasztopol/Juzsnoje, 11. parcella, 11. sír.

Takács János József honvéd (Hajdúdorog/Ura, 1922. – 1946.03.10.)

Eltemetés helye: a 3318. sz. hdf. kórház temetője, Szevasztopol/Juzsnoje, 5. parcella, 3. sír.

A magyar hadifoglyok közül 1945-ben 3 fő, 1947-ben 9 fő és 1948-ban egy fő hazaszállítását a foksányi FPPL-176. számú és a máramarosszigeti FPPL 36. számú repatriációs táborokon keresztül szervezték meg. Az erdélyi és a magyarországi foglyokat Foksányban és Maramarosszigeten az NKVD tisztjeitől az illetékes kormánybizottság vette át. A szovjet állampolgárok-nak minősített kárpátaljaiakat Ungvárra és Munkácsra külön szerelvénnel juttatták el.

Folytatása következik.

